

R E C E N Z I J O S

KELIOS PASTABOS DĖL STRAIPSNIO „ŽEMAIČIŲ Tarmių
VOKALIZMO SUSIFORMAVIMAS“¹

Straipsnyje tyrinėjama žemaičių tarmės vokalizmo istorija: nagrinėjamas dvigarsių *an, en, in, un* vienbalsėjimas prieš nesprogstamuosius priebalsius ir žodžio gale, dounininkų, dūnininkų ir donininkų patarmių susiformavimas, ilgųjų *ā, ē* siaurėjimas, trumpųjų *i, u* plėtėjimas, šiaurės dounininkų teritorijoje paplitusios kai kurių balsių asimiliacijos raida ir kt. Straipsnio gale kai kurie žemaičių tarmės vokalizmo reiškiniai gretinami su atitinkamais panašiais kitų lietuvių kalbos tarmių reiškiniais, o lietuvių kalbos kai kurie fonetiniai pakitimai su kitų baltų ir net rytų slavų pakitimais.

Straipsnio pradžioje autoriaus konstatuojami nevienodi senųjų dvigarsių *an, en* (=lk. *q, ę*) tam tikrais atvejais vienbalsėjimo rezultatai ir spėjama, kad „greičiausiai nevienodą *an, en* raidą lietuvių kalbos tarmėse yra sąlygojusi pati fonetinė sistema“ (§ 2a). Girdi, „*an, en* vienbalsėdami ir kartu naujieji balsiai, netekdami nazalizacijos, turėjo kokybiškai skirtis nuo ilgųjų *ā, ē* (=lk. *o, é. — J.K. ir Z.Z.*)“ (§ 2e). Šią mintį autorius straipsnyje kartoja kelis kartus kaip neabejotiną. Vis dėlto pats, matyt, ja pradeda abejoti, nes § 31a rašo: „Ankstyvesniu *ā, ē* susiaurėjimu, tur būt, **hent iš dalies** (čia ir visur kitur citatose pabraukimai mūsų. — *J.K. ir Z.Z.*) galima paaiškinti *an, en* (ir *am, em*) išlikimą nepalietų siaurėjimo ir šiaurinėje vakarų ir vidurio aukštaičių tarmių dalyje, atsirėmusioje į latvių kalbos teritoriją. Tačiau vieno šio fakto, tur būt, neužtenka dvigarsių siaurėjimo nebuvimui šiaurės vakarų ir vidurio aukštaičių tarmėse paaiškinti. Dvigarsių², kaip ir kitų fonetinių reiškinų plitimui, baltų kalbų plote, tur būt, **lemiamą vaidmenį** yra turėjęs kontaktų tarp atskirų baltų genčių bei teritorijų glaudumas, o taip pat ir atskirų sričių (tarmių, genčių kalbų) artumas“. Taigi nuo anksčiau keletą kartų taip kategoriškai formuluotos minties autorius vietomis lyg ir pasitraukia, nors reziumė vėl ta pati mintis kategoriškai teigiama.

¹ Žr. Vl. Grinaveckis, Žemaičių tarmių vokalizmo susiformavimas, Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai, „Kalbotyra“, VI, Vilnius, 1963.

² Čia, tur būt, trūksta žodžio „kitimui“

Vieninteliu argumentu šiai minčiai įrodyti autorius laiko tai, kad „visame plote, kur tik dvigarsių *an, en* vienbalsėjimo metu tebebuvo *ā, ē* ilgieji nesusiaurėję, ten *an, en* neišvirto *ā, ē*. Tą plotą sudaro latviai, lietuviai rytų aukštaičiai ir dzūkai ir šiaurinė žemaičių tarmių dalis“ (§ 2e). Gal neverta čia minėti, kad neteisis autorius, ten pat tvirtindamas, jog „latvių kalboje iki šiai dienai yra išlikę ilgieji *ā, ē*, todėl *an, en* čia yra išvirtę *uo, ie* (per *ō, ē*)“, nes gerai žinoma, jog kai kuriose latvių kalbos tarmėse vietoj *ā* tariama *uo*, vietoj *ē* irgi tam tikrais atvejais yra gana siauras garsas, tik reikėtų būtinai pažymėti, kad autorius labai klįsta, atplėšdamas lietuvių kalbos nosinių balsių formavimąsi ir jų likimą nuo dvigarsių *em, en, am, an* pirmojo sando siaurumo žinomose lietuvių kalbos tarmėse. O šis siaurumas čia atsiradęs aiškiausiai ne dėl to, kad galėjęs grėsti sutapimo su ilgaisiais *ē, ā* pavojus. Tiesa, kaip matyti iš §§ 22 ir 23^a, autorius ir čia įžiūri tą pačią siaurėjimo priežastį, bet tai jau akivaizdžiai prieštarauja tikrovei – kaip gi dvigarsiams *em, en, am, an*, likusiems dvigarsiais iki šių dienų, galėjo grėsti sutapimo su *ē, ā* pavojus! Be to, autorius nėra net bandęs įrodyti, kad tame plote, kur „*an, en* neišvirto *ā, ē*“, „dvigarsių *an, en* vienbalsėjimo metu tebebuvo *ā, ē* ilgieji nesusiaurėję“. O neįrodyto dalyko negalima juk laikyti argumentu.

O štai kas rašoma § 6: „Jeigu *n* nykimas yra pirmojo dvigarsio sando siaurėjimo priežastis, tai, vadinasi, kur *n* nyko pirma, ten pirma turėjo siaurėti ir pirmasis sandas. Nors toks procesas, pirmojo dvigarsio sando siaurėjimas dėl *n* nykimo, yra galimas tik šiaurinei downininkų ir domininkų daliai, o toliau į pietus *n* žodžio viduryje ir kirčiuotame žodžio gale nėra išnykęs, todėl šį plotą dvigarsių pakitimas yra pasiekęs vėliau, dvigarsių *am, an, em, en* virtiniai į *om, on, em, en* plitimo iš šiaurės į pietus būdu“. Bet gerai žinoma, kad šiauriniai downininkai dvigarsių *em, en, am, an* pirmąjį sandą taria siaurai (*em, en, om, on*), o tautosilabinis *n* žodžio viduryje prieš sprogtamuosius priebalsius (ir *m* visais atvejais) čia neišnykęs. Tai kaip gi tasai *n* nykimas čia gali būti „pirmojo dvigarsio sando siaurėjimo priežastis“?

Straipsnyje bandoma išaiškinti tautosilabinio *n* nykimo priežastį. § 3a rašoma: „Tautosilabinio *n* nykimas, matyt, priklauso nuo pirmojo dvigarsių sando pailgėjimo (plg. *ai, ei* vienbalsėjimą). Tai rodo ir *n* nykimo laikas. Rytų Lietuvoje *n* išnyko anksčiau, nes ten pirmieji *an, en* ir *in, un* sandai sutapo su senaisiais *i, ū*, o vakarų ir vidurio aukštaičių vėliau – trumpųjų *a, e* ilgėjimo metu“. Matyt, autoriui tiksliai žinomas tautosilabinio *n* nykimo laikas vakarų ir vidurio aukštaičių tarmėse. Bet skaitytojas reikalauja įrodymo, o jo nėra. Autorius teigia, kad rytų Lietuvoje pirmieji *en, an* ir *in, un* sandai sutapo su senaisiais *i, ū*, bet kalbininkui neįmanoma tuo patikėti. O tuo, kad tautosilabinio *n* nykimas priklausęs nuo pirmojo dvigarsių sando pailgėjimo ir tai rodąs *n* nykimo laikas, autorius tiesiog nori priiversti skaitytoją tikėti.

Straipsnio § 7 spėjama, kad „greičiausiai ir pats downininkavimas yra dvigarsių *an, en* galdos rezultatas. Juk *an, en*, išvirtę *ō, ē* (kurie sutapo su *ō, ē* senaisiais [turima galvoje garsai, iš kurių atsirado lk. *uo, ie*. – J.K. ir Z.Z.], kaip dabar te-

³ Plg. „Rytų aukštaičių ir rytų dzūkų, kaip ir žemaičių, *am, an, em, en* pirmojo sando siaurėjimas greičiausiai yra sąlygotas pačios fonetinės sistemos“ ir „Šitas pakitimas, kaip ir žemaičių tarmėse yra priklausęs nuo ilgųjų *ā, ē* išlikimo nesusiaurėjusių“ (§ 22), (vakarų dzūkuose) „Greičiausiai *ā, ē > o, ē* ir bus užkirtęs kelią *am, an, em, en* pirmojo sando siaurėjimui“ (§ 23).

bėra šiauriniuose donininkuose), siaurėjo toliau ir kartu vertė vienodai kisti ir senuosius \bar{o} , \bar{e} “. Bet jeigu \bar{o}^4 , \bar{e} ($< an, en$) sutapo su senaisiais \bar{o} , \bar{e} (= lk. *uo, ie*), tai kaip gi galima buvo juos išskirti? Girdi, „doinininkų šiaurinėje tarmės dalyje tokio dvibalsėjimo nebuvo, nes čia *n* nykimas, matyt, nesenas. Tai rodo *n* neišnykimas žodžio gale: *kān, tān, ānān, vęskān*“ (§ 7). Čia ne vieta kalbėti apie tai, rodo ar nerodo kirčiuotoje galūnėje *n* išlikimas nesena *n* išnykimą žodžio viduryje, bet pats \bar{e} , \bar{o} nedvibalsėjimo argumentas visai neįtikimas. Juk nemažoje doinininkų teritorijos dalyje senieji \bar{e} , \bar{o} (= lk. *ie, uo*) virtę *ei, ou*, tačiau naujieji \bar{e} , \bar{o} (= lk. *e, o*) nesudvibalsėję. Vadinasi, čia senieji \bar{e} , \bar{o} nelaukė naujų balsių \bar{e} , \bar{o} (= lk. *e, o*) jie sudvibalsėjo ir be pastarųjų pagalbos. Dėl tos pačios priežasties nepagrįstas autorius samprotavimas, kad „didesniu ilgumu naujieji \bar{o} , $\bar{e} < an, en$ bus užkrėtę ir senuosius \bar{o} , \bar{e} “ (§ 8a). Pats tvirtinimas kalbininkui keistas, bet jeigu jau taip tvirtinama, tai valia paklausti, o kas „didesniu ilgumu užkrėtė“ senuosius \bar{o} , \bar{e} ten, kur jie virtę *ou, ei*, bet naujieji \bar{o} , \bar{e} (= lk. *o, e*) egzistuoja iki šiol?

Gal ir pats jausdamas savo argumentų silpnumą, autorius § 8c pridėda, kad „doinininkų balsiai \bar{e} ($< ei$), \bar{o} yra virtę dvibalsiais *ei, ou*, o ne kitais garsais (kaip aukštaičių *ie, uo* ar žemaičių dūnininkų *i, u* greičiausiai dėl laužtinės priegaidės)“⁵. Nekalbant jau apie tai, jog tik vienu paragrafu aukščiau buvo rašoma, kad „greičiausiai ir pats doinininkavimas yra dvigarsių *an, en* raidos rezultatas“, autorius iš tikrųjų skaitytojo neįtikina ir šiuo savo teiginiu, nors, pasak jo, tai „rodo daugelis faktų“. Tokių faktų čia pateikiami net šeši (žr. § 8c). Iš tų šešių faktų gal tik pirmasis ir ketvirtasis galėtų būti pagalbiniais argumentais, jeigu iš tikrųjų „šiaurės vakarų dūnininkų šiauriniams pakraščiams“ laužtinės priegaidės \bar{u} virto *uy*, tik nežinia, kuo tikėti – VI. Grinaveckiu čia, šiame straipsnyje, ar VI. Grinaveckiu straipsnyje, išspausdintame 1960 m.⁶, kur jis *uy* laiko apskritai pereinamuoju laipsniu tarp dūnininkų \bar{u} ir doinininkų *ou* (apie laužtinę priegaidę nekalba) ir gretina jį su panašiai tariamu Akmenės apylinkių *jučkinks < juokingas*. Antrasis „faktas“ negali būti argumentu, nes laužtinė priegaidė, tegu ji būva ir dažniausia iš visų doinininkų tarmės priegaidžių, nėra dažnesnė, negu didelėje dūnininkų teritorijos dalyje. Penktasis argumentas remiamas tik vieno autoriaus įsitikinimu, kad „latvių augšzemniekų *i, ū* (ar \bar{e} , \bar{o}) dvibalsėjimas taip pat priklauso nuo priegaidės“ ir ne visai teisingai suprasta didelė citata iš A. Abelės straipsnio (A. Abelė atkreipia akis ir į aprašomos tarmės ilgųjų balsių *i, ū* specifiką, ir į priegaidės specifiką o nekalba apskritai apie laužtinę priegaidę). Dėl panašių priežasčių negali būti argumentais trečiasis ir šeštasis „faktai“⁷. Tačiau svarbiausia, dėl ko sunku įtarti jog doinininkavimas atsiradęs dėl laužtinės priegaidės kaltės, yra tas faktas, kad doinininkų tarmėje ne tik laužtinės, bet ir tęstinės priegaidės \bar{o} , \bar{e} yra virtę *ou, ei*.

⁴ VI. Grinaveckis vienur rašo \bar{o} , kitur (daugiausia reziumė) \bar{e} . Citatose paliekamas autorius užrašymas.

⁵ Čia ne vietoj padėtas skliaustelis, jis turėtų būti prieš žodį „greičiausiai“.

⁶ Žr. VI. Grinaveckis, Šiaurės vakarų dūnininkų tarmių fonetinės ypatybės ir jų raida, Vilniaus Valstybinio Pedagoginio Instituto Mokslo Darbai, XI, Vilnius, 1960, p. 70.

⁷ 16-toje išnašoje klaidingai nurodomas J. Endzelyno gramatikos paragrafas: toj 59 turi būti 58.

Ir dar: „Gali būti, kad šiaurinėje žemaičių tarmių dalyje *ou*, *ei*, o ne kitoks *ō*, *ē* siaurėjimo variantas (kartu su *am*, *an*, *em*, *en* > *om*, *on*, *em*, *en*) ėmė rastis bent iš dalies ir kuršių kalbos įtakoje. Gal būt, ir kuršių kalboje *ou*, *ei* atsirado tuo pat metu, kai vienbalsėjo *an*, *en*, *in*, *un* ir balsiai iš *an*, *en* toliau siaurėjo, o kirčiavimas kuršių kalboje yra buvęs panašus kaip ir žemaičių tarmėje. Tada į dounininkų tarmę *ou*, *ei* būtų atėję iš kuršių kalbos tokiu pat keliu kaip ir tautosilabinio *n* nykimas (kartu ir dvigarsių *am*, *an*, *em*, *en* virtimu) ir kiti fonetiniai pakitimai“. Iš citatos matyti, kad autorius kelia naujus, deja, niekuo nepamatuotus samprotavimus apie kuršių kalbą. Neargumentuodamas savo teiginių, autorius rašo ir apie prūsų kalbą: „Tur būt, ir prūsų kalboje susiaurėjus kitiems balsiams (*ō*, *ā*, *ē*), paplatėjo trumpieji *i*, *u*, o seniesiems *ō*, *ā*, *ē* išvirtus ar virstant kitais garsais (*ou*, *ū*, *o*, *ū*; *ī*), *i*, *u* per *ε*, *ρ* ėjo į nykstančiųjų balsių vietą“ (§ 17e). Iki šiol žinomi prūsų rašto paminklai šitaip teigti neleidžia. Čia panagrinėjome vieną kitą autoriaus „hipotezę“. Yra tokių ir daugiau. Autorius naudojami ydingu metodu: išgalvoja kokią „konceptiją“ ir ieško „faktų“, kurie jai pritartų, nutylėdamas tuos, kurie aiškiai prieštarauja. Patys kalbos faktai dažnai tiesiog pritempiami prie „konceptijos“. Antai, skyrelyje „Trumpųjų *i*, *u* paplatėjimas“ autorius mano, kad „naujai atsiradę dvigarsių *am*, *an*, *em*, *en* pirmieji sandai bus pagreitinę *i*, *u* plėtėjimą“ (§ 16a), kad „kadangi kirčiuotų dvigarsių pirmieji sandai ilgėjo, tai susidarė dirva ilgėti ir kirčiuotiesiems *ε*, *ρ* < *i*, *u*“ (§ 16b), kad „naujieji balsiai *ē*, *ō* < *om*, *en* < *an*, *en* (turėtų būti: ... *ē*, *ō* < *en*, *on* < *en*, *an*. – J. K. ir Z.Z.) turėjo prisiderinti prie *ε*, *ρ* < *i*, *u*“ (§ 16c), kad „žodžio gale balsiai *ε*, *ρ* yra atsiradę iš *ē*, *ē* (< *ei*), *en*; *an*, *ā* (po *j*). Visi šie galiniai balsiai irgi yra prisidėję prie *i*, *u* platinimo“ (§ 17a). Visi šie teiginiai nėra argumentuoti. Visur čia, naudojantis autoriaus mąstymo būdu, vienojai sėkmingai galima būtų tvirtinti ir diametraliai priešingai, pavyzdžiui, *i*, *u* plėtėjimas bus prisidėjęs prie dvigarsių *em*, *en*, *am*, *an* pirmojo sando siaurėjimo ir t.t.

Straipsnyje mintys formuluojamos netiksliai. Kartais netgi kitame puslapyje prieštaraujama ankstesniame puslapyje pasakytai minčiai. Vietomis prieštaringai dėstomi net patys kalbos faktai. Pavyzdžiui, § 11a rašoma, kad dvigarsiai *am*, *an*, *em*, *en* išvirtę „apie Upyną, Girdiškę (Skaudivilės raj.), Šaukėnus, Užventį, Kuršėnus – į *um*, *un*, *im*, *in*“, o § 1a skelbiama, jog apie Kuršėnus ir Šaukėnus pakitę tik *am*, *an*. Kuriuo paragrafu tikėti?

Ne visur tiksliai perteikiamos kitų autorių mintys. Štai § 27 rašoma: „Tuo tarpu kitur latvių *an*, *en*, *in*, *un* pakitimas jau turėtas XII a. pradžioje“ ir nurodoma į J. Endzelyno „Baltų kalbų garsų ir formų“ (Vilnius, 1957) §51b, kur šiuo klausimu J. Endzelynas rašo štai ką: „Kaip rodo XIII šimtmečio raštuose minimi Latvijos vietovardžiai, senieji tautosilabiniai dantiniai nosiniai apie 1200 m. latvių kalboje jau nebeegzistavo“. Iš citatos matyti, kad J. Endzelynas kalba ne apie *an*, *en*, *in*, *un* pakitimą XII a. pradžioje, o apie nosinių nebuvimą apie 1200 m.

Kai kuriuos visai ne dėl fonetinių priežasčių atsiradusius reiškinius autorius laiko fonetinės prigimties reiškiniais. § 2d jis rašo: „Vakarų aukštaičių tarmėse tautosilabinis *n* yra išnykęs veiksmazodžių bendraties (ir iš bendraties padarytose) formose prieš galūnės *t*, pvz.: *auglt*, *gi-vét*, *pasét*, *skit*. Kai kuriose vakarų aukštaičių tarmės vietose tautosilabinis *n* prieš bendraties *t* yra išnykęs tik iš priesagų *-inti*, *-enti*, bet šakninis *n* yra išlikęs: *jūdi-t* bet *pint*, *sént*“. Galima būtų pridėti, kad čia

to *n* nebūva kartais ir prieš *k* (plg. *augyk*) dėl kitų lyčių analogijos, o ne dėl to, kad jis čia „išnykęs“. Netiksliai išvedama „žodžio galo tvirtapradžio *-en* > *-ę* || *i* pietinė riba“ (§ 8b), kadangi autorius Kuršėnų šnekto *ē*-kamenio vienaskaitos įnagininko galūnėje *-e* įžiūrėjo **-én* refleksą, tuo tarpu kai iš tikrųjų ši galūnė nieko bendra neturi su **-én*, nes ji yra gauta iš *iā*-kamenių paradigmos (plg. *sáuje*); **-én* refleksas čia yra *-i*, plg. vienaskaitos vietininką *mīškī* < **mīškén* „miške“. § 4 d rašoma: „Šiaurinėse downininkų tarmėse (Kretinga, Kartena, Darbėnai, Lenkimai, Skuodas, Mosėdis, Ylakai, Židikai, Pikeliai, Leckavas, Mažeikiai, Žemalė, Tirkšliai, Seda, Laižuva, Klykoliai, Akmenė, Vieksniai, Papilė) kirčiuotame žodžio gale šalia *ou* || *o* < *an* (*kou* || *kō*) tariama ir galūnės su *u*, pvz.: *kū~kā, tū~tā, ànū~anā, vėškū~viskā, blegūs~bégās*. Tas *-u* čia yra atsiradęs iš *-un*, nes žemaičių šiaurėje *-ān* žodžio gale yra buvęs išviręs dvejopai *-pn* ir *-un*“. Pirmiausia, dalyvio forma *blegūs ~ bégās* iš tikrųjų turima ne visame nurodytame plote, o tik rytiniame jo pakraštyje. Įvardžių galininkai *kū~kā, tū~tā, ànū~anā, vėškū~viskā* didžiojoje ploto dalyje (kur nėra dalyvio formos *blegūs ~ bégās*) vartojami tik vyriškosios giminės formų šalia atitinkamų moteriškosios giminės formų su *-ō* resp. *-ū*. Vadinas, šiuo atveju turime reikalą ne su fonetikos, bet su morfologijos reiškiniais.

Štai dar vienas sakinytis, iš kurio matyti, kaip netiksliai autorius formuluoja savo mintis: „Dvigarsiai *an, en*, virsdami balsiais, nors ir turėjo išvengti sutapimo su ilgiaisiais *ā, ē*, bet naujų balsių nesuformavo, o sutapo su siauraisiais balsiais: arba su *ū, ī* (rytų aukštaičių ir dzūkų), arba su senaisiais *ō, ē* (< *ei*) (latvių ir žemaičių)“ (§ 15a). Čia teigiama, kad 1) „*an, en*, virsdami balsiais ...nesuformavo naujų balsių“, bet nejaugi aukštaičių vakariečių tarmėje *ā, ē* < *an, en* galima laikyti senais balsiais; 2) tie patys *an, en* vienbalsėdami „sutapo su siauraisiais balsiais“, bet nejaugi aukštaičių vakariečių *ā, ē* < *an, en* galima laikyti siaurais balsiais; 3) tie patys *an, en* vienbalsėdami „turėjo išvengti sutapimo su ilgiaisiais *ā, ē*“, bet kodėl gi pontininkų tarmėje nosinio *ą* refleksas iš tikrųjų tariamas lygiai taip, kaip *ō < ā* (= lk. *o*). § 16a rašoma, kad paprastai tarmių dvigarsių atskiri sandai „gali būti balsių (fonemų) sistemos variantai“ (!!!).

Lengva ranka kartais daromos išvados. § 32 rašoma: „Gali kilti klausimų, kodėl, būtent, įvairių fonetinių pakitimų bangos į lietuvių kalbą yra įsiveržusios iš kitų baltų (ar slavų) kalbų, o ne priešingai. Į tą klausimą atsako pati lietuvių kalbos fonetinės sistemos specifiška – jos archaiškumas, senoviškumas. Palyginti su latvių ar rytinių slavų fonetika, lietuvių kalbos fonetika yra labai senoviška. Latvių kalba įvairių pakitimų turi žymiai daugiau ir tai ją iš dalies artina prie slavų kalbų. Suprantama, kad plisti gali tik nauji reiškiniai, senos kalbos ypatybės niekadoms nenugali naujųjų. Todėl darosi aišku, kodėl, būtent, į lietuvių kalbą ir skverbėsi naujų fonetinių reiškinų bangos iš šiaurės (iš latvių kalbos) ir iš rytų (iš rytų slavų)“. Šitaip samprotaujant, iš tikrųjų lengvai autoriui „darosi aiškesnė ir tarminių skirtumų kilmė baltų kalbose“. Arba kaip lengvai paaiškinama balsių asimiliacijos kilmė šiaurinėje downininkų teritorijos dalyje: „Naujieji trumpi siauri žodžio galo *i, u* turėjo išsikvoti sau egzistenciją kalbos fonetinėje sistemoje. Jie ir bus prisiderinę prie savęs gretimų (prieš einančiųjų) skiemenų *ę, o*, atversdami juos į *i, u*. Taip jau yra visur – ir kalbos raidoje nauja nugali!“ (§ 20a). Iš kur paimtas teiginys, kad šiaurės downininkai vietoje *i, u* anksčiau tarė *ę, o*? Kaip paaiškinti ploto pietryčių

pakraščiuose tarimą *plikės* > *plikis*, bet *plėkė* < *plikio*? Apie gana įtikinamą K. Būgos aiškinimą (Rinktiniai raštai, III, p. 605–606) net neužsimenama, nors kiekvienam aišku, kad prieš pradendant naujai ką nors aiškinti, pirma reikia sugriauti jau esamą aiškinimą.

Čia paliesta tik svarbiausios straipsnio ydos ir netikslumai. Vertingesnė yra faktinė straipsnio medžiaga, bet ir ji dažnokai netiksliai pateikiama. Kartais šiaipjau teisingą autoriaus mintį užgožia nepamatuoti teiginiai. Ta proga būtina pažymėti, kad jau ir ankstesniuose autoriaus straipsniuose, pavyzdžiui, „Galūnių trumpėjimas lietuvių kalbos tarmėse“⁸, „Kirčio atitraukimas ir nukėlimas lietuvių kalbos tarmėse“⁹ ir kt. buvo simptomų, nežadančių gerų rezultatų. Į jau ir ten ryškėjo kai kurios neigiamos tendencijos, pavyzdžiui, pamėgimas operuoti argumentais, reikalaujančiais įrodymo, pernelyg skubus išvadų darymas (kartais nepaisant kalbos faktų), nevienodų kalbos raidos tempų ignoravimas ir kt. Recenzuojamajame straipsnyje šios tendencijos jau davė labai nepageidaujamus rezultatus. Straipsnių su tokiomis negerovėmis XX a. vidurio dialektologijoje nebeturėtų būti. Džiaugdamiesi dideliais mūsų tarybinės dialektologijos laimėjimais, negalime abejingai numoti ranka į kai kurias nesėkmes. Recenzuojamasis straipsnis gali suklaidinti jaunos, tik ką ateinančius į mokslą žmones. Iš visos širdies linkime autoriui atskratyti nieko gero mokslui neduodančių įpročių pradais. Lietuvių dialektologijos baruose dar labai daug darbo. Tarybiniai kalbininkai šiandien turi visas sąlygas gerai iširti lietuvių kalbos tarmes, jų susidarymo istoriją, ir tai turėtų didelę reikšmę lyginamajai indoeuropiečių ir bendrajai kalbotyrai. Bet šio tikslo siekiant, reikia rūpintis išaiškinti ne tik kiekvieno fonetinio ar morfologinio tarmių reiškimo kuo tiksliausią geografinį paplitimą, bet ir to reiškimo vietą kalbos sistemoje, vadinasi, reikia visuomet turėti prieš akis, ar, pavyzdžiui, koks fonetinis reiškinys sutinkamas visais galimais atvejais, ar jį riboja fonetinių pozicijų ratas, o gal kokios morfologinės kategorijos ir formos, ar tam tikras leksikos sluoksnius. Tik tokiu keliu einant galima tikėtis pasiekti vaisingų rezultatų.

J. Kazlauskas ir Z. Zinkevičius

⁸ Vilniaus Valstybinio Pedagoginio Instituto Mokslo darbai, VIII, Vilnius, 1959.

⁹ Lietuvių kalbotyros klausimai, IV, Vilnius, 1961.